

VERSMEGZENÉSÍTÉSEK GYERMEKEKNEK – MIKÉNT VÁLASSZON A KARVEZETŐ?

2. rész

Weöres Sándor: A tündér¹

Bóbita, Bóbita táncol,
Körben az angyalok ülnek,
Béka-hadak fuvoláznak,
Sáska-hadak hegedülnek.

Bóbita, Bóbita játszik,
Szárnyat ígéz a malacra,
Ráül, ígér neki csókot,
Röpteti és kikacagja.

Bóbita, Bóbita épít,
Hajnali köd-fal a vára,
Termeiben sok a vendég,
Törpe-király fia-lánya.

Bóbita, Bóbita álmos,
Elpihen őszi levélen,
Két csiga őrzi az álmát,
Szunnyad az ág sűrűjében.

(1937)

A *Huszonnégy melódia* 10. darabja, először *A fogak tornáca* című kötetben jelent meg 1947-ben (ekkor még a *Tizenöt dal* című ciklusban). 1955-ben, a *Bóbita* kötet címadó verseként vált ismertté. Változtatás nélkül került át a gyermekirodalomba, s megjelent a *Tarka forgó* és a *Ha a világ rigó lenne* kötetekben is.

Felnőtt versként született, a 24 éves pécsi egyetemista tollából, feltehetően azokban az időkben, amikor a Gilgames-fordításon is dolgozott.

A kérdés, ki lehetett Bóbita, megválaszolatlan. Az elemzők legtöbbször a természetben ábrázolják őt, mint pitypang-tündért, mint ahogy a környezetében lévő békák, sáskák is ezt sugallják. Ezt támasztja alá Hincz Gyula rajza is a verseskötetben.

Forrás: Weöres Sándor: *Bóbita*. Budapest: Ifjúsági Könyvkiadó, 1955, 40.

¹ Weöres Sándor: *Bóbita*. Budapest: Ifjúsági Könyvkiadó, 1955, 40-41.

Megismerhetjük Bóbitát, mint kicsi lányt is, akinek játszadozása, fantáziája elevenedik meg a versben. Olvashatunk a tánc, a játék, várépítés, álom gyermeki örömről, figuráiról. Megtudhatjuk a szereplők nevét is: a gyermekközönség a mechanikus tagolás következtében „Szárnyatinak” nevezte el a tündért, „Gézának” a malacot.²

Vadai István szerint³ a név eredete valódi. Weöres egy kis rokonát nevezték Bóbitának, a név puha hangzása, ritmusa miatt válhatott versszervező tényezővé. Hogy milyen tündért képzelt el magának Weöres, azt Vadai a versből vezeti le: sorra veszi cselekedeteit – Bóbita táncol (művészethez köthető tevékenység, harmóniát, szépséget fejez ki), játszik (gyermekkori tevékenység), épít (felnőttkori tevékenység a komolyabb célok eléréséhez). Az elalvás az élet végét szimbolizálhatja, a csendes, nyugodt halált. Az idilli képbe nem illő figura a malac, akivel szemben Bóbita varázserőt használ. A helyszínt (tópart, bál) és a szereplőket (békák, bábajósok női alak) egy boszorkányszombat látványára vezeti vissza Vadai. Példaként idézi Bulgakov A Mester és Margarita című regényét, majd – mivel az csak 1937 után jelent meg – olyan művet keres, amelyet Weöres is jól ismerhetett és Bulgakovnak is mintául szolgálhatott. Goethe Faustját idézi: soraiban megjelennek a békák, tücskök, a boszorkányok, az anyadisznón lovagló vénasszony. Meglátása szerint a vers képei és szereplői a germán mitológiából, Loreley birodalmából kerültek át a költeménybe.

Zeneiségének összetevőit keresve mindenekelőtt szólni kell a verselésről. Sorai makacsul ismétlődő ritmikai képletre épülnek: két daktilust egy spondeus követ. (Megjegyzés: a sorvégi záró láb jelölése a fellelt irodalmak között sem egységes. Vannak olyanok, melyek az utolsó szótagot – ha egy mássalhangzóval zár – rövid szótagnak jelölik, mások – és talán ez a gyakoribb – következetesen, a hagyománynak megfelelően hosszúnak.) A hangsúlyos lüktetés ütemegységei egybeesnek a verslábakkal, legalábbis a kezdő sorokban. A nyolcas sor 3|3|2 ritmusát ezután a felező négyes váltja fel, amennyiben az értelmi tagolódást tiszteletben tartjuk⁴:

Béka-hadak		fuvo-láznak,
Sáska-hadak		hegedülnek.

A daktilikus lüktetés azonban erősebb zenei élményt hordoz, és a szóhatár szerinti tagolódást elnyomja az állandósulni vágyó ritmus. Ennek oka lehet az erős zenei hatású, többszörös alliteráció kisugárzása is:

Bóbita, Bóbita

² Nagy L. János: *A retorikus nyelvhasználat Weöres Sándor költészetében*. Budapest: Akadémiai, 2003, 127.

³ Vadai István: *Tükörben tükröződő tükör*. Szeged: Tiszatáj, 2002, 223-239.

⁴ Szuromi Lajos a kétféle tagolási forma váltakozásából a kötetlenséget emeli ki (nem periodikus a váltakozásuk). Időmértékes viszonylatban megkülönböztet daktilusi és anapesztusi lábazású sorokat, attól függően, hogy azok három- vagy kétüteműek. Szuromi Lajos: *A szimultán verselés*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990, 79-82.

A hangsúlyos kezdő szótagokban és a szavak belsejében felcsendülő *b-k* hatása megsokszorozódik. A könnyedén lendülő, puha, a többi verssort is magával vivő ritmikai sajátos hullámzást idéz elő.

Ez az a pont, ahol jól láthatóan elkülöníthető a vers szövegi és zenei rétege. A szöveg elmondása – Weöres előadásában is – a szóhangsúlyokat veszi figyelembe, vagyis soronként változó a hangsúlyok helye és száma (az értelmi tagolódástól függően 2, 3). Zenei vonatkozásban azonban átüt és elfedi a nyelvi réteget a ritmus. A kettős daktilus és spondeus következetesen érvényesül az egész versben: még ott is, ahol hosszú szótagokat kívánna meg a nyelvhelyesség, pl. az utolsó verssor „sűrűjében” Weöres rövid *ü* hangzókat jegyzett le.

Hangstatisztikai szempontokat is figyelembe véve, a vers hanganyaga a puha hangérzetet erősíti. A mássalhangzók általános gyakoriságát jelző nagyszámú *t, l, n* hangzók mellett kiemelkedik a bilabiális *b*. Ezáltal a harmadik leggyakoribb, hátul megszólaló *k* hangzó az előzőek túlsúlya miatt kevésbé érvényesül. A magánhangzók sorát magasan vezeti az alsó nyelvtámaszt *a*, szép számmal van jelen az *e* és a még távolabb *á*. A képzési helyet tekintve a sötétebb hangzású *a* és *á* hangzók dominálnak, a palatális magánhangzók közül az *i* a leggyakoribb, továbbá az *e* és *é* segítik elől tartani a hangzást.

A tündér mondhatni a legnépszerűbb Weöres-gyermekvers. Meglepő, de talán éppen ez az oka, hogy csak néhány gyermekkori / egyeneműkari művet találtam, ami a vershez köthető.

Tétel/Mű címe	Zeneszerző	Szólamszám	Hangszerkíséret
A tündér	Csíky Boldizsár	2	A cappella
Bóbita	Huszár Lajos	2	Zongora
Bóbita	Lendvay Kamilló	1	Hegedű, fuvola v. piccolo

Csíky Boldizsár a cappella kórusműve bár két szólamra készült, de kevésbé tartom bevonhatónak a gyermekkarok repertoárjába. Folyamatos modulációi, dallamszerkesztése miatt sokkal inkább lánykarok, nőikarok megszólaltatására bíznom. Ezért jelen keretek között a másik két, hangszerkíséretes mű bemutatására szorítkozom.

Lendvay Kamilló: Bóbita

A darab egyedi hangzását, reflektálva a vers szövegére, a fuvola- vagy piccolo-, illetve hegedűkíséret adja: „béka-hadak fuvoláznak, sáska-hadak hegedülnek”. Az énekszólam nagyon egyszerű, a zenei szövet bartóki logikával fejlődik a négy versszak folyamán. Az első strófa d-

alapú pentachord melódiáját a második strófa e-alaphangra épített hexachorddá bővíti. A harmadik rész újra az első zenei anyagot idézi, a negyedik strófa pedig ötvözi a két gondolatot.

Szövegkezelés szempontjából megjegyzést érdemel, hogy az első, harmadik és negyedik versszakban következetesen érvényesül a daktilusok ereje, csupán a második strófa harmadik sora zökken ki a ritmikai rendből. Az értelmi súly fontossága itt fölénybe kerül a ritmussémával szemben. Nem lehet véletlen, hogy csak itt nyúl bele a zeneszerző a ritmikai rendbe: Weöres ezen az egy helyen tagolja jól láthatóan, vesszővel a szövegsort. A vers egészében – e hely kivételével – csak a sorok végén van írásjel. A második strófa nemcsak ritmusában, de melódiaanyagában, hangnemében, intenzitásában is kiemelkedik a mű egészéből – az ok vélhetően a szövegi mondanivalóban keresendő.

Izgalmas, kissé groteszk hangulatot teremt a hangszerkíséret. A bevezetés első néhány ütemében a hegedű üres húrjainak kvintjei felett egy oktávot kitöltő melódiával lép elő a fuvola. A kirajzolódó d-tonalitáson belül a *gisz* hang kerül exponált helyzetbe.

Ez poláris távolságot jelent, mint ahogyan a többi alterált hang esetében is hasonló kapcsolat fedezhető fel:

üres húrok:	g	–	d	–	a	–	e
poláris hangjai:	<i>cisz</i>	–	<i>gisz</i>	–	<i>disz</i>	–	<i>b/aisz</i>

Az első strófa kíséretében jellemzően ezek az alterációk szólalnak meg, főként n7 – sz8, b4 relációban. A súrlódó hangközök az egész művet végigkísérik.

Izgalmas kettősséget hordoz a hangszerkíséret disszonanciafoka és az énekszólam tonális világa. Általánosan elmondható, hogy kevésbé élvezhető az énekesek számára egy mű, ha folyamatosan küzdeniük kell a hangnemben maradással. Az állandó koncentráció elbizonytalaníthatja az énekesek egy részét még akkor is, ha egyszólamú a faktúra. A Lendvay által felépített kíséret azonban egyértelműen kiemeli a tonális pillérhangjait, segíti a kezdőhangok és -fordulatok biztos megtalálását, illetve stabil intonálását. Fekvését és hangterjedelmét is figyelembe véve, megfelelő hangszeresek bevonásával, kiváló előadási darabja lehet a kicsinyeknek.

Lendvay Kamillo:

BÓBITA.

Kisgyermeknek, hegedű és fuvola, vagy piccolo kísérettel.

Allegretto $\text{♩} = 36$.

Weöres Sándor: A TÜNDEK c. versére.

Kórus

Fuvola
v. piccolo

Hegedű

mf

Kórus

F.

H.

Kórus

dül- nek.

Fl.

H.

Kórus

poco f

Bó-bi-la, Bó-bi-la ját-szik, szár-nyati-géz a ma-

Fl.

H.

Kórus

ta- ra, ra- ül, i- gér-ne-ki cí-ó-kot,

Fl.

H.

Kórus

mf dolce

Bó-bi-la, Bó-bi-la.

Fl.

H.

Kórus

tán- col, Kör-ben az an-gyalok ül- nek,

Fl.

H.

Kórus

bé-ka-ha-dak fu-vo- lász- nak, Sós-ka-ha-dak he-ge-

Fl.

Kórus

♩ = 3

röp-te-ti es ki-ka- cag- ja.

Fl.

H.

Kórus

♩ = 3 *d = d* *mf dolce*

Bó-bi-la Bó-bi-la.

Fl.

H.

Kórus

(a)

é- pit, haj-na-ti köd-fala vá- ra,

Fl.

H.

/részlet/

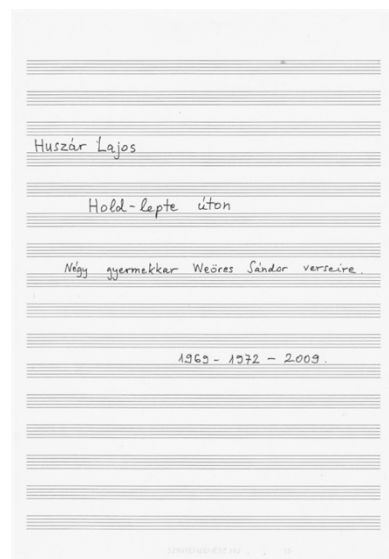
Huszár Lajos: Hold-lepte úton

A négytétéles, zongorakíséretes mű kéziratának borítóján három évszám áll: 1969 – 1972 – 2009.

A pályakezdő zeneakadémista és az érett mester 40 éves alkotóperiódusát keretezi a két szélső dátum.

A ciklus felépítése klasszikus négytétéles szerkezetre utal. Légies, könnyed hangvételű nyitó tétel után nyugodt hangvételű, lírai második tétel következik, az *Altatódal*. A páratlan lüktetéssel induló, szóló és kórus váltakozásával megszólaló harmadik tétel, az *Ó, ha cinke volnék*, dinamikusabb, drámaibb hangot üt meg. A negyedik, záró tétel, a *Vásár*. A szöveghez igazodó változatos zenei tartalom igazi finálévá varázsolja a művet. A ciklus alapvetően a két- és háromszólamúság keretei között mozog, hangterjedelmét és zenei-technikai elképzeléseit tekintve az

érettebb gyermekhangoknak ajánlott, semmiképpen nem kicsinyeknek, az alt ugyanis kis *a* – kis *g*-ig ereszkedik. A szoprán fekvése kiváló, a kétvonalas *físz*t nem lépi át, a magasabb hangok elől képezhető hangzókra vagy jól ívelhető hajlításokra esnek, így könnyedén megszólaltathatók. Hogy a szöveg és a dallamok megformálása szép, puha hangzással történhessen, előadása leginkább a 12-14 éves korosztálynak javasolt.

Huszár Lajos: Bóbita

Huszár Lajos *Hold-lepte úton* című ciklusának bevezető tétele a *Bóbita*. A vers 4 strófájából három szerepel a kórusműben. Az „építő” strófa nem került feldolgozásra. A tétel így a három versszak szövegi elrendeződése szerint 3 nagy részből áll, közöttük közjátékkal, illetve a keretet is figyelembe véve előjátékkal, valamint hangulaterősítő záradékkal (codával).

Ahogy az összes tételt, így az elsőt is a zongora bevezetője indítja, megadva a tempó, karakter, tonalitás egységét. A Bóbita tételt a d-eol hangnem puha nyolcadmozgásai vezetik be 3 x 2 ütemes láncolatban. A súlyokon megszólaló nápolyi hangzás (mely így d-fríg színezetet kölcsönöz a zenei anyagnak) szépen kerekíti le a korábban felívelő *d* – *a* pillérhangokat. A kíséret dallamában kibontakozó kvintelő füzér, a basszus szólam t5-alapú megtámasztásával az egész műnek jellegzetes csilingelést kölcsönöz. Az énekszólamok oktáv hangközben indítják a vers ritmusát pontosan követő, tripódikus dallamsorokat. A felső szólam pentaton dallamot jár be, ezt egészíti ki a harmóniai egyensúly mentén az alt szólam. A kezdeti 3 x 2-es tagolódás itt tehát 2 x 3-as egységekre változik. A záró szótag kvintje 3 ütemen át cseng ki, így az összesen 9 ütemes közjáték után a-eol hangnemben szólal meg a 2. strófa. Az első strófából megismert pentaton témát most

az alt szólam exponálja, és imitációs szerkesztést „utánoz” a szoprán. Az eol zárás utáni közjátékban, megtartva a tripódikus zenei gondolkodást, a zenei szövet a daktilus szerinti ritmikai lüktetésre vált át: Bóbita nevét ismételve készíti elő a hangnemi visszatérést: 3 ütemenként *a* (*G*), *F* (*e*), *d* (*C*), *B* (*C*) harmóniasorral ereszkedünk le, majd a záró szakasz megszólalása előtt, 3+2+4 ütemes motívumokon keresztül újra bekúsznak a *d*-fríg hangzású, nyolcadmozgásos fordulatok. A tempó lefékezése után, nagyjából a tétel pozitív aranymetszeténél, újra a szoprán szólamban halljuk a pentaton melódiát. A szövegbeni megpihenésre reflektáló, lassúbbá vált zenei részben a kísérő, alt szólam ezúttal vokalizáló szerepbe húzódik, tulajdonképpen Bóbita álmodását utánozza sóhaj-figurákkal. Szerepköre miatt a három ütemes sorok eleinte négy-, majd hatütemes egységgé bővülnek. A nyolcados alapmozgást lomhább negyedek és félértékű akkordok váltják fel. Az álom megéneklése során az *a*-moll akkord utáni közös tercű Asz-dúr hangzás is feldereng, ami egyben a *d*-alaptonalitás (*d*-fríg, *d*-alapú pentaton) poláris párja. Az Asz-dúr pentaton, sőt a zongora *d*-je miatt lídessé vált fordulat Bóbita „átszellemülését, az irreális álmovilágba való érkezését” fejezi ki. Az *Ancora meno mosso* szakasz kvártonként ereszkedő (*B* – *F* – *C*) harmóniákon keresztül érkezik a *D*-dúr és *C*-dúr akkordok váltakozásával megszólaló *D*-mixolid részhez, a *Tempo I.*-hez, ami tulajdonképpen a darab codája, a „valóságba” való visszaérkezése is egyben.⁵

Bóbita
Weöres Sándor
Huszár Lajos

mf
Bó-bita, Bó-bita táncol, körben az an-gyalok ül-nek,
p
bó-kaha-dak fuvo-láznak, sós-kaha-dak hege-dül-

mf Bó-bita, Bó-bita
mf Bó-bita, Bó-bita ját-rik,
p
ját-rik, szárnyat i-gez a ma-lac-ra, rá-ül, c-ger neki
szárnyat i-gez a ma-lac-ra, rá-ül, c-ger neki cso-kot,

-1-

-2-

⁵ Köszönetemet fejezem ki a szerzőnek az iránymutatásaiért!

[illegible]

Ancora meno mosso Rit.---

szuny-nyadaz dg sürü-je -
mát, szuny-nyad

Tempo I. (♩=♩)

ben.
Bó-bita, Bó-bita,
Bó-bita, Bó-bita,
Bó-bita,
Bó-bita.

1969.
jav. 2009.

-5-

(A kottát a szerző jóváhagyásával közöljük.)

A tétel, ahogyan a teljes ciklus is, tökéletesen ragadja meg a szöveg zeneiségét és hangulatát. Strófáról-strófára változik ugyan a zenei megformálás, az alapkarakter azonban mindvégig körbeöleli a művet. Igazán értékes alkotás, jó lenne minél gyakrabban hallani a pódiumon!